

Dr. Tina Vršnik

Šolska svetovalna služba v osnovnih šolah: vloga in delovne naloge s posebnim poudarkom na delu z nadarjenimi učenci in dodatni strokovni pomoči

Povzetek: Cilj prispevka je s pomočjo empiričnih podatkov predstaviti vlogo šolske svetovalne službe v osnovnih šolah v Sloveniji. Pri tem se teoretsko opira na Programske smernice, ki so bile predstavljene leta 1999, in na teoretična in empirična izhodišča relevantne strokovne literature. Bolj specifično se članek ukvarja s kadrovsko problematiko šolske svetovalne službe, njenimi nalogami in odgovornostmi v šolah ter navsezadnje z avtonomijo šolske svetovalne službe. Sklepi temeljijo na empiričnih podatkih, pridobljenih z anketnim vprašalnikom za svetovalne službe, ki je bil apliciran na reprezentativnem vzorcu slovenskih osnovnih šol. Rezultati kažejo enakomerno razporejenost strokovnega osebja v šolski svetovalni službi v osnovnih šolah v Sloveniji in na majhno povezanost velikosti šole s številom svetovalnih delavcev. Med delovnimi nalogami po naših podatkih izstopa delo s starši in zunanji strokovnjaki ter administrativno delo. Po stopnji odgovornosti pa so svetovalne službe največ vključene v delo z otroki s posebnimi potrebami in razreševanje disciplinskih težav. Rezultati kažejo tudi na nekatere pomanjkljivosti izvajanja dodatne strokovne pomoči in pozitiven premik v obravnavi nadarjenih učencev. Članek poleg svoje empirične vrednosti pomeni tudi podlago za nadaljnje raziskovanje zapletenih odnosov znotraj šol, v katere je kot ključni dejavnik vključena svetovalna služba.

Ključne besede: svetovalna služba, delovne naloge, vloga svetovalne službe, osnovna šola.

UDK: 38.048.2

Pregledni znanstveni prispevek

Dr. Tina Vršnik, Pedagoški inštitut, Ljubljana; e-naslov: tina.vrsnik@pei.si

Uvod

Temeljna doktrina, iz katere izhaja delo šolske svetovalne službe, je skrb za osebni razvoj otrok in mladostnikov (Programske smernice 1999). Temeljni vzgojno-izobraževalni cilj šole in v tem okviru tudi cilj šolske svetovalne službe je optimalni razvoj otroka ne glede na spol, socialni in kulturni izvor, veroizpoved, narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo. Svetovalna služba pri tem pomaga in sodeluje s poglobitnim namenom, da bi bili vsi posamezni udeleženci v šoli čim uspešnejši pri uresničevanju temeljnega vzgojno-izobraževalnega cilja. Njena osrednja naloga je, da se na podlagi svojega posebnega strokovnega znanja prek svetovalnega odnosa in strokovno avtonomno vključuje v kompleksno reševanje pedagoških, psiholoških in socialnih vprašanj vzgojno-izobraževalnega dela v vrtcu oziroma šoli s tem, da pomaga in sodeluje z vsemi udeleženci v vrtcu oziroma šoli in po potrebi tudi z ustreznimi zunanjimi ustanovami. Svetovalna služba v vrtcu oziroma šoli je potemtakem strokovna sodelavka, ne pa strokovni servis ustanove. (Programske smernice 1999, str. 5) Njene temeljne funkcije, ki so opredeljene v Programskih smernicah (1999), so svetovanje, posvetovanje in koordinacija. Podrobneje so to dejavnosti pomoči, razvojne in preventivne dejavnosti ter dejavnosti načrtovanja in evalvacije. Uspešno delovanje svetovalne službe in sodelovanje z drugimi šolskimi službami, učitelji in učenci je mogoče le, če je svetovalna služba del šolskega sistema, prisotna v šoli in deluje znotraj nje.

Podobne funkcije so predstavljene tudi v Ameriškem nacionalnem programu smernic za programe šolske svetovalne službe (Chata in Loesch 2007). Te funkcije so šolska podpora učnemu načrtu, individualno načrtovanje izobraževanja učencev in dajanje podpore. Pri tem ameriški sistem poudarja, da sta za izpolnjevanje teh funkcij ključna podpora in razumevanje ravnatelja, kar sodi že na področje avtonomije šolske svetovalne službe.

Ena izmed najpomembnejših nalog šolske svetovalne službe je nedvomno podpora pri izobraževanju, to je pomoč vsem udeležencem v izobraževalnem procesu pri doseganju optimalnih rezultatov (Fitch 2004). V okviru kohezivnega delovanja svetovalne službe znotraj šole je delo svetovalne službe povezano tudi z akademsko uspešnostjo učencev, ki obiskujejo neko šolo. Raziskave namreč

kažejo, da dosegajo na tistih šolah, katerih svetovalne službe več časa posvetijo načrtovanju svojega dela (poudarek je na evalvaciji lastnega dela ter vnašanju sprememb na podlagi raziskav ter lastnih izkušenj), učenci povprečno boljše dosežke (Fitch 2004).

V skladu s Programskimi smernicami (1999) delo šolske svetovalne službe obsega delo z učenci, učitelji, s starši, delo z vodstvom šole in zunanjimi institucijami. Delo z učenci je lahko individualno ali skupinsko, vezano na preventivno dejavnost ali na intervencije. Delo z učitelji je prav tako lahko individualno ali skupinsko. Poudarek je na posvetovalnem delu z namenom preventive ali intervencije, skupnega načrtovanja, izvajanja in evalvacije dela v šoli. Empirične raziskave kažejo, da se 34,7 % učiteljev obrača po pomoč k svetovalnim delavcem zaradi oblikovanja (izboljšanja) splošne podobe in klime. Večina (75,1 %) svetovalnih delavcev na drugi strani pravi, da jim je velika večina učiteljev še najhvaležnejša, če jim pomagajo pri reševanju učnih in disciplinskih problemov v razredu. (Resman 1997) Poudarek pri delu s starši je na posvetovalnem delu s ciljem preventive ali intervencije in načrtovanja, pomembnega za šolsko delo. Svetovalni delavec sodeluje z vodstvom največkrat z namenom proučevanja učnih in vzgojnih procesov v sistemu konkretne šole, z namenom načrtnega poseganja v te procese. Delo z zunanjimi ustanovami pa zajema delo z vrtci, drugimi osnovnimi in srednjimi šolami, s svetovalnimi centri, zdravstvenimi ustanovami in organizacijami, z zavodom za zaposlovanje, centri za socialno delo idr.

Če pogledamo razvoj šolske svetovalne službe, vidimo, da se je v svetu razvijala na različnih zgodovinskih temeljih. Najbolj se je njen razvoj opiral na razvoj pedagogike, socialnega dela, kognitivne psihologije, psihometrije in poklicnega usmerjanja (Lambie in Williamson 2004). Začetke na področju svetovalne dejavnosti pripisujemo v štiridesetih letih 20. stoletja objavi Rogersove knjige *Svetovanje in psihoterapija: novi koncepti in prakse*. (Rogers 1942, po Lambie & Williamson 2004) Na splošno je razvoj šolske svetovalne službe v svetu v vsakem desetletju prinesel nove smernice. Tako se je na začetku dvajsetega stoletja delo šolske svetovalne službe osredotočalo predvsem na poklicno usmerjanje, ocenjevanje in usmerjanje učencev. Zatem se je v sredini stoletja naštetemu pridružilo še osebno svetovanje s poudarkom na učenčevem celotnem razvoju. Proti koncu stoletja pa sta bila v delo šolske svetovalne službe vključena še delo z učenci s posebnimi potrebami in koordinacija različnih dejavnosti. Delovne naloge šolske svetovalne službe so se tako sčasoma oblikovale po sistemu seštevanja, in ne nadomeščanja (Lambie in Williamson 2004). Tak sistem oblikovanja delovnega mesta lahko vodi do določitve prevelikega števila delovnih nalog in navsezadnje v sindrom izgorelosti (Maslach in Jackson 1981).

Formalne začetke svetovalnega dela v slovenskih osnovnih šolah zasledimo konec petdesetih let oz. začetek šestdesetih let prejšnjega stoletja – podatki o prvem formalno zaposlenem šolskem psihologu v osnovni šoli segajo v leto 1959, podatki o prvem socialnem delavcu zaposlenem v osnovni šoli, pa so iz leta 1962 (Pediček 1972). Doktrino svetovalnega dela v osnovnih šolah je pri nas zastavil Pediček v svoji doktorski disertaciji leta 1967. Razvoj svetovalne službe, katere doktrine veljajo še danes, lahko tako postavimo v drugo polovico šestdesetih let.

Različne države v različni meri in na različne načine, v skladu s svojo družbeno-politično ureditvijo in na podlagi lastnih kulturnih, zgodovinskih ter socialno-ekonomskih posebnosti skrbijo za zadovoljevanje potreb otrok in mladostnikov po posebni pomoči v osebnem, socialnem in poklicnem razvoju, še posebno, kadar se pojavijo v njem težave ali večje posebnosti. (Bezić 1999 str. 23) V tem okviru se kakovost vsakega nacionalnega kurikula ocenjuje tudi po tem, koliko pozornosti namenja otrokovi osebni rasti in socialnemu razvoju. (Resman 1997, str. 121) Prav zato šola tistih vprašanj dela, ki presegajo pouk, učni proces in učni uspeh, ne bi smela prepuščati samo domu, družini in ulici. Vsaka šola bi morala postaviti program, iz katerega bo razvidna zavestna, namerna skrb za različne ravni razvoja otroka s cilji, načini in potmi uresničevanja tega razvoja vred. Tovrstno načrtovanje šolskega dela bi moralo postati sestavni del šolskega kurikula (Resman 1997, str. 122) ali v okvirih trenutne perspektive sestavni del in eden od najpomembnejših delov vzgojnega načrta šole.

Metoda

Namen

Namen prispevka je podrobneje analizirati delo šolske svetovalne službe v osnovnih šolah v Sloveniji. Specifični cilji prispevka:

- analizirati kadrovsko strukturo šolske svetovalne službe (v nadaljevanju ŠSS);
- analizirati avtonomnost ŠSS znotraj šole;
- analizirati delovne naloge ŠSS;
- analizirati vlogo ŠSS pri posameznih dejavnostih šole in njeno vključenost v te dejavnosti (odgovornost, časovna zahtevnost dela pri posamezni dejavnosti);
- analizirati izvajanje dodatne strokovne pomoči, ki jo daje ŠSS;
- analizirati delo ŠSS z nadarjenimi učenci.

Vzorec

V raziskavi je sodelovalo 84 svetovalnih delavcev osnovnih šol v Sloveniji. K sodelovanju smo povabili 148 šol, ki so sodelovale v Mednarodni raziskavi trendov znanja matematike in naravoslovja TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) 2007. Kot že rečeno, se je na povabilo odzvalo 84 šol. TIMSS se izvaja v sklopu Mednarodne zveze za proučevanje učinkov izobraževanja IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) (Japelj Pavešić idr. 2005). Vzorčenje je bilo usklajeno z mednarodnimi standardi in je potekalo stratificirano, pri čemer so bile kot stratumi določene regije Slovenije. Znotraj regij je potekalo naključno izbiranje šol.

Vprašalnik

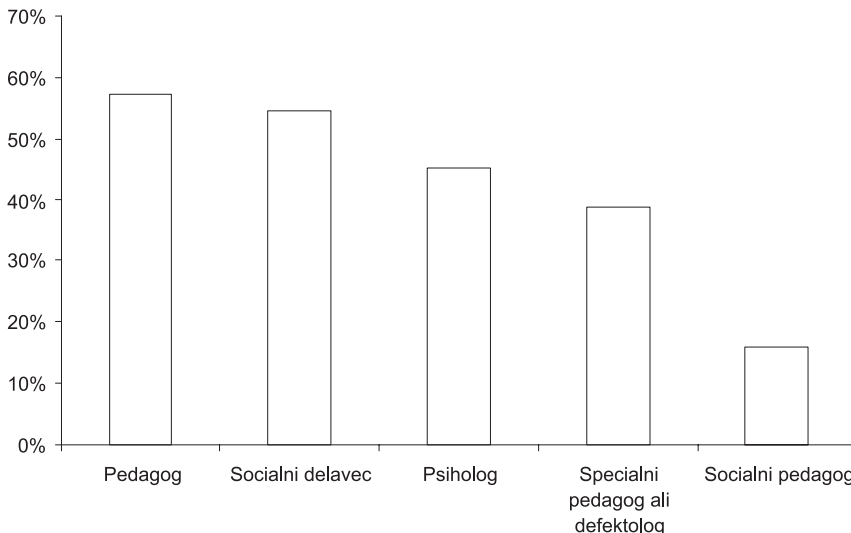
Vprašalnik za svetovalno službo je bil razvit posebej za namene raziskave in zajema naslednja področja dela šolske svetovalne službe: (a) kadrovska struktura ŠSS, (b) delovne naloge ŠSS, (c) vloga ŠSS na šoli, (č) dajanje dodatne strokovne pomoči in (d) delo z nadarjenimi učenci. Vsako področje obsega več postavk vprašalnika.

Obdelava podatkov

Podatki so bili obdelani s statističnim paketom SPSS. Na podatkih so bile opravljene osnovne statistične analize in analiza poglavitnih komponent.

Rezultati in razprava

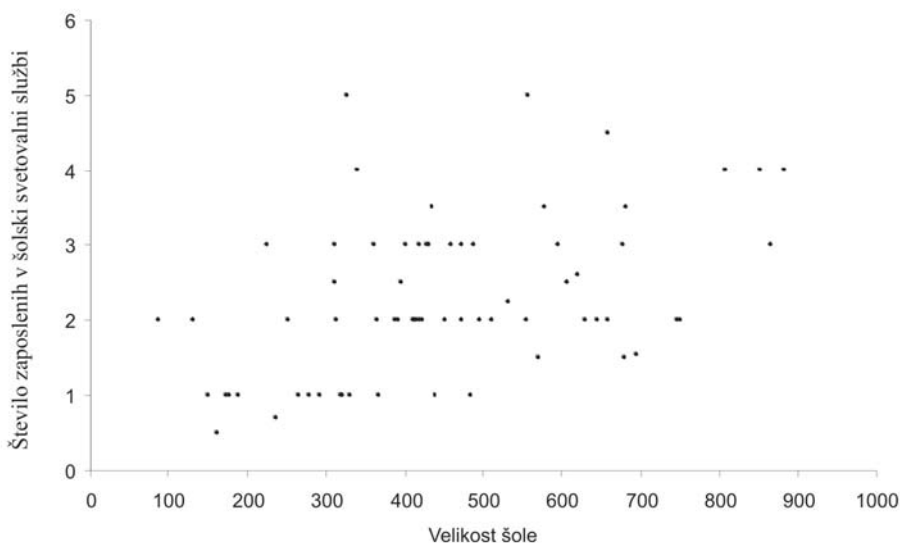
Kadrovska struktura šolske svetovalne službe v osnovni šoli in zaznana avtonomnost dela

Slika 1: Odstotek šol, ki imajo zaposleno določeno strokovno osebje v šolski svetovalni službi

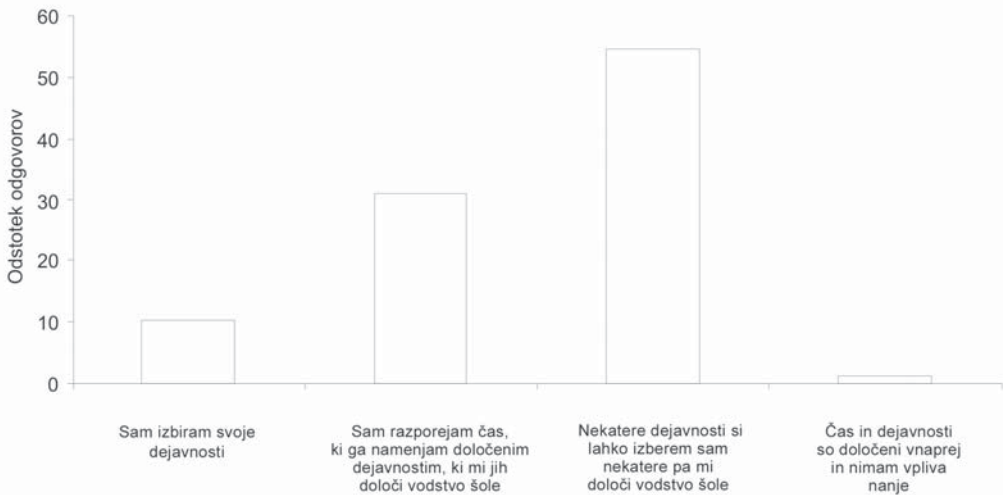
V Sloveniji je danes zaposlenih okoli 800 svetovalnih delavcev različnih profilov (Programske smernice 2007), ki so zajeti tudi v naši raziskavi. Podatki, pridobljeni s pomočjo anketnega vprašalnika, kažejo, da v osnovnih šolah v šolskih svetovalnih službah kadrovsko prevladujejo pedagogi, ki jim sledijo socialni delavci in psihologi. Ali povedano drugače – 58 % osnovnih šol, vključenih v raziskavo, ima v svetovalni službi zaposlene pedagoge, 55 % šol ima zaposlene

socialne delavce, le 15 % šol pa v svetovalni službi zaposluje socialne pedagoge. Podatki kažejo na relativno enakomerno razporejenost profilov z izjemo socialnih pedagogov, ki predstavljajo manjši delež. Rezultati so delno skladni s podatki Zavoda Republike Slovenije za šolstvo (Spremljanje izvajanja smernic 2004), po katerih v šolski svetovalni službi prevladujejo pedagogi (34 %), ki jim sledijo psihologi (25 %). Rezultati so primerljivi tudi s študijami zaposlovanja šolskih svetovalnih delavcev, ki kažejo, da je bilo v devetdesetih letih prejšnjega stoletja sorazmerno uravnoteženo zaposlovanje posameznih profilov v šolskih svetovalnih službah (Bezić 1999, str. 103).

Slika 2: Odnos med velikostjo šole (v številu učencev) in številom zaposlenih v šolski svetovalni službi

Povezanost števila zaposlenih v šolski svetovalni službi z velikostjo šole je sicer statistično značilna, vendar bi glede na to, da je število svetovalnih delavcev na šolah zakonsko opredeljeno, pričakovali večjo ($r = ,466$; $p < ,001$). Ta odnos natančneje prikaže razsevni diagram na *sliki 2*, ki ne kaže strogo linearnih odnosov. Pričakovali bi jasnejšo povezavo večja šola – več svetovalnih delavcev. Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole (2005, 9. člen) namreč določa sistemiziranje enega svetovalnega delavca na 20 oddelkov ene šole, to pomeni, da naj bi en svetovalni delavec imel na skrbi približno 400 učencev. Kot je razvidno s *slike 2*, v Sloveniji število svetovalnih delavcev ni odvisno le od števila učencev oz. oddelkov na šoli. Poleg specifičnih interesov in značilnosti posameznih šol lahko predpostavljamo, da na število svetovalnih delavcev vpliva tudi število otrok s posebnimi potrebami, vključenih v posamezno šolo.

Slika 3: Ocena avtonomije šolske svetovalne službe

Večina šolskih svetovalnih delavcev, ki so sodelovali v raziskavi, ocenjuje, da so relativno avtonomni pri izbiri svojih dejavnosti. Le 2,3 % sodelujočih meni, da nimajo vpliva na svoje strokovno delo. Rezultati so primerljivi s podatki Zavoda republike Slovenije za šolstvo, ki ocenjuje, da kar 73 % šolskih svetovalnih delavcev meni, da so strokovno avtonomni (Pregled izvajanja smernic 2004).

Pri svojem delu je šolska svetovalna služba sicer avtonomna, kljub temu pa jo nadzoruje vodstvo šole, ki naj bi imelo predvsem funkcijo nadzora izpolnjevanja nalog, ki so navedene v smernicah (Chata in Loesch 2007). Raziskave kažejo, da igra podpora vodstva šole pri uspešnosti šolske svetovalne službe ključno vlogo (Kaplan 1995; O'Connor 2002; Ponec in Brock 2000). Največja ovira temu, da bi ji vodstvo šole dajalo ustrezno podporo, je napačna predstava vodstva o delu in delovnih nalogah svetovalne službe. Izsledki raziskav namreč kažejo, da kar 80 % dejavnosti, v katere ravnateljji najpogosteje vključujejo svetovalne delavce, ne sodi v opise njihovih nalog po smernicah za šolsko svetovalno delo. Ta dela večinoma obsegajo administrativna dela in dela, povezana z vpisom učencev (Chata in Loesch 2007).

Delovne naloge in vloga šolske svetovalne službe v posameznih dejavnostih šole

Jasno opredeljene delovne naloge ter njihovo razumevanje s strani šolskih svetovalnih delavcev sta bistveni značilnosti, ki vodita v učinkovito delo šolske svetovalne službe. Nejasnosti v opredeljevanju delovnih nalog zmanjšujejo učinkovitost dela šolske svetovalne službe in zaradi preobremenitve celo do sindroma izgorelosti svetovalnih delavcev. Precejšen problem lahko predstavljajo tudi razlike v razumevanju delovnih nalog šolskih svetovalnih delavcev, njihovih sodelavcev učiteljev in nadrejenih (Lambie in Williamson 2004).

V Programskih smernicah 1999 (Programske smernice 1999) so naloge opredeljene takole:

- načrtovanje, spremljanje in evalvacija: 10–15 % časa;
- razvojno – analitične naloge: 5–10 % časa;
- svetovalno delo z otroki, dijaki, vajenci: 30–40 % časa;
- svetovalno delo z učitelji: 20–25 % časa;
- svetovalno delo s starši: 15–20 % časa;
- strokovno izpopolnjevanje: 5–10 % časa;
- druge naloge: 5–10 % časa.

V okviru naše raziskave smo delovne naloge šolskih svetovalnih delavcev v osnovnih šolah podrobneje analizirali z analizo glavnih komponent.

Komponenta	Pred rotacijo			Po rotaciji		
	α	% variance	kumulativni %	α	% variance	kumulativni %
1	3,19	21,29	21,29	2,00	13,33	13,33
2	1,56	10,38	31,67	1,89	12,62	25,94
3	1,45	9,67	41,34	1,60	10,64	36,58
4	1,32	8,80	50,14	1,47	9,80	46,38
5	1,21	8,06	58,21	1,47	9,80	56,18
6	1,12	7,48	65,69	1,43	9,50	65,69

Preglednica 1: Rezultati analize glavnih komponent

Opomba: Delovna naloga poklicno usmerjanje učencev je bila izpuščena iz analiz strukture ($SD = 0$). Kot metoda ekstrakcije je bila uporabljena analiza glavnih komponent. Metoda rotacije je varimax s Kaiserjevo normalizacijo. Rotacija je bila izpeljana v enajstih korakih.

Analiza glavnih komponent kaže na prisotnost šestih komponent, ki skupaj pojasnjujejo 65,69 % variance. Te komponente pojasnjujejo delovne naloge šolske svetovalne službe. Podrobneje so povezanosti delovnih nalog s posameznimi komponentami prikazane v *preglednici 2*.

Delovna naloga	Komponente					
	1	2	3	4	5	6
Organizacija dejavnosti	,07	,04	,04	–,07	–,11	,86
Vodenje šolskih projektov	–14	–,07	,79	,03	–,10	,18
Svetovanje učencev v osebni stiski	,85	,16	,02	–,03	–,00	–,06
Svetovanje učencem pri učnih težavah	,51	,18	,58	–,05	–,08	–,27
Vpis učencev	–,16	–,08	,03	,78	–,13	–,13
IP za učence s posebnimi potrebami	–,20	,18	,00	–,26	,73	–,21
Reševanje disciplinskih problemov	,63	–,12	–,00	–,03	,06	,36

Delovna naloga	Komponente					
	1	2	3	4	5	6
Strokovno svetovanje učiteljem	,42	,22	,35	,36	,21	-,04
Organizacija dodatnih izobraževanj	,09	,13	,18	,51	,18	,35
Delo z nadarjeni učenci	,36	-,07	,03	,20	,70	,13
Svetovanje staršem	,34	,57	-,21	,54	,16	,06
Sodelovanje na roditeljskih sestankih	-,05	,21	,20	,22	,42	,47
Skupinske dejavnosti učencev	,15	,14	,61	,11	,32	,06
Sodelovanje v strokovnih skupinah za otroke s posebnimi potrebami	-,14	,83	,04	,05	,16	,07
Sodelovanje z zunanjimi institucijami	,23	,79	,13	-,04	-,05	,03

Preglednica 2: Nasičenost posameznih delovnih nalog s skupnimi komponentami

Opomba: Najvišje vrednosti v vsaki vrstici so poudarjene.

Delovne naloge šolske svetovalne službe pojasnjuje skupaj 6 komponent: (1) strokovno svetovanje, (2) sodelovanje s starši in strokovnjaki zunaj šole, (3) izvajanje strokovnih dejavnosti z učenci, (4) administrativno delo, (5) delo z nadarjenimi in z učenci s posebnimi potrebami ter (f) organizacija rednih dejavnosti šole.

Komponenta	N	M	SD
Strokovno svetovanje	82	2,67	,31
Sodelovanje s starši in strokovnjaki zunaj šole	81	2,84	,28
Izvajanje strokovnih dejavnosti z učenci	81	2,40	,31
Administrativno delo	82	2,68	,29
Delo z nadarjenimi in z učenci s posebnimi potrebami	81	2,64	,46
Organizacija rednih dejavnosti šole	79	2,16	,40

Preglednica 3: Pogostost opravljanja posameznih delovnih nalog

Opomba: Odgovori so bili podani na lestvici: 1 = nikoli, 2 = redko in 3 = redno.

Med najpogostejše delovne naloge sodi sodelovanje s starši in strokovnjaki zunaj šole, ki v grobem zajema sodelovanje s starši, z zunanjimi institucijami ter sodelovanje v raznih strokovnih skupinah. Sledi administrativno delo, povezano z vpisom učencev in organizacijo izobraževanj. V najmanjšem obsegu pa se šolska svetovalna služba v okviru svojih delovnih nalog ukvarja z organizacijo rednih šolskih dejavnosti (npr. organizacija šolske malice, izletov ...) ter izvajanjem strokovnih dejavnosti z učenci (šolski projekti, delavnice ...).

Podatki kažejo, da se svetovalni delavci redno srečujejo z vsemi naštetimi delovnimi nalogami, kar lahko kaže tudi na preobremenjenost šolskih svetovalnih delavcev v Sloveniji. Raziskave namreč kažejo, da se sindrom izgorelosti pri šolskih svetovalnih delavcih pojavlja večinoma ob preveliki količini delovnih

nalog in ko te niso strogo vezane na njihovo strokovno delo in usposobljenost (Butler in Constantine 2005). Sindrom izgorelosti se kaže v emocionalni izžetosti, zmanjšani pozornosti, razdražljivosti in apatičnosti, ki seveda vodi v zmanjšano delovno učinkovitost (Maslach in Jackson 1981). Zaskrbljujoče veliko je nalog, ki so vezane na administracijo in organizacijo šole – strokovno svetovanje, ki naj bi bilo temelj njihovega dela (Programske smernice 1999), pa je šele na tretjem mestu glede na pogostost izvajanja delovnih nalog ter glede na izvajanje strokovnih dejavnosti z učenci šele na predzadnjem mestu. Tudi podatki Zavoda republike Slovenije za šolstvo (Pregled izvajanja smernic 2004) kažejo na vpetost šolskih svetovalnih delavcev v več delovnih nalog hkrati, saj jih kar 54 % svoje strokovno delo kombinira z drugimi nalogami.

Če primerjamo podatke, dobljene s Programskimi smernicami (1999), opazimo razkorak. Programske smernice (1999) namreč določajo najvišji odstotek časa svetovalnemu delu z otroki, ki je v našem primeru na predzadnjem mestu.

Na delovne naloge lahko posredno sklepamo tudi prek vloge in odgovornosti, ki jo ima šolska svetovalna služba v posameznih dejavnostih šole. V tem okviru smo analizirali vlogo šolske svetovalne službe na podlagi opredelitve šolskih svetovalnih delavcev, v katerih dejavnostih imajo nosilno vlogo; v katerih sodelujejo kot koordinatorice med sodelujočimi; v katerih enakovredno sodelujejo z drugimi službami šole; v katerih podajo strokovno mnenje, vendar niso neposredno vključene; v katerih ne sodelujejo, so pa seznanjene z njimi in v katerih sploh ne sodelujejo. Glede na programske smernice (1999) naj bi bila ena od osrednjih nalog svetovalne službe tudi prizadevanje za jasnost vlog in odgovornosti. V povezavi s tem je za učinkovito delo šolske svetovalne službe bistveno, da svoje vloge in odgovornosti prepozna in ima jasno določene.

Najprej pogledjmo vlogo šolske svetovalne službe in njeno vključenost v različne dejavnosti šole na podlagi analize glavnih komponent.

Komponenta	Pred rotacijo			Po rotaciji		
	α	% variance	kumulativni %	α	% variance	kumulativni %
1	3,56	22,26	22,26	3,56	22,26	22,26
2	1,90	11,90	34,16	1,90	11,90	34,16
3	1,62	10,12	44,28	1,62	10,12	44,28
4	1,41	8,80	53,08	1,41	8,80	53,08
5	1,16	7,24	60,32	1,16	7,24	60,32
6	1,06	6,64	66,95	1,06	6,64	66,95

Preglednica 4: Rezultati analize glavnih komponent za dejavnosti, ki opredeljujejo vlogo šolske svetovalne službe

Opomba: Kot metoda ekstrakcije je bila uporabljena analiza glavnih komponent. Metoda rotacije je varimax s Kaiserjevo normalizacijo. Rotacija je bila izpeljana v sedmih korakih.

Analiza poglavitnih komponent kaže na prisotnost šestih komponent, ki skupaj pojasnjujejo 66,95 % variance. Te komponente prikazujejo najpomembnejše vloge šolske svetovalne službe v osnovni šoli.

Dejavnost	Komponente					
	1	2	3	4	5	6
Dodatno strokovno izobraževanje učiteljev	,12	,01	,73	,15	,35	-,05
Oblikovanje vzgojnega načrta šole	,25	,34	-,23	,39	-,12	,18
Določevanje vizije šole	,01	,04	,32	,84	-,03	,03
Razreševanje disciplinskih problemov	,76	,08	,17	,13	,14	-,07
Interpretacija zakonodaje	,25	,02	,14	,07	,07	,79
Komunikacija s starši	,86	,06	,00	-,10	-,12	,02
Uresničevanje šolskega reda	,63	,20	,26	,11	,17	,10
Roditeljski sestanki	,21	,02	,68	,01	-,17	,24
Oblikovanje urnika	-,26	,15	,08	,18	,04	,75
Evalvacija dela šole	-,11	,32	,10	,67	-,10	,31
Raziskave na ravni šole	,11	,72	,30	,15	,12	-,02
Mednarodne raziskave in druge nacionalne raziskave	,13	,90	-,09	-,03	-,02	,12
Delo z nadarjenimi učenci	-,15	,21	,23	-,57	-,16	-,02
Delo z učenci s posebnimi potrebami	-,08	,05	,15	-,06	,82	-,09
Uvajanje inovacij	,12	,47	,58	-,09	,15	,21
Izvajanje dodatne strokovne pomoči	,20	,03	-,02	,04	,79	,23

Preglednica 5: Nasičenost posameznih dejavnosti s skupnimi komponentami

Iz nasičenosti razberemo vsebinske sklope posameznih dejavnosti, ki opredeljujejo vlogo šolske svetovalne službe. Poglavitni sklopi so: (1) reševanje disciplinskih problemov, (2) raziskovalno delo, (3) izobraževanje učiteljev in staršev, (4) podoba šole, (5) učenci s posebnimi potrebami, (6) predpisi in urnik.

Komponenta	N	M	SD
Reševanje disciplinskih problemov	78	2,51	,59
Raziskovalno delo	76	2,80	1,07
Izobraževanje učiteljev in staršev	76	2,58	,64
Podoba šole	81	2,91	,75
Učenci s posebnimi potrebami	76	2,01	,87
Predpisi in urnik	82	4,10	1,00

Preglednica 6: Vloga šolske svetovalne službe po posameznih dejavnostih

Opomba: Aritmetična sredina je računana na šeststopenjski lestvici glede na stopnjo vključenosti šolskega svetovalnega delavca v posamezne dejavnosti šole. Pri tem pomeni 1 najvišjo stopnjo vključenosti in 6 najnižjo.

Rezultati kažejo, da je v osnovnih šolah, ki so sodelovale v raziskavi, svetovalna služba najbolj vključena v delo z učenci s posebnimi potrebami in reševanje disciplinskih problemov. Prav tako je bolj odgovorna za izobraževanje učiteljev in staršev (organizacija in izvajanje), najmanj pa sodeluje pri interpretaciji predpisov, zakonov in sestavljanju urnika. Glede na to, da ima šolska svetovalna služba največjo vlogo pri delu z učenci s posebnimi potrebami, bi pričakovali, da posveti tej delovni nalogi največ časa. Vendar ni tako, kot lahko vidimo v *preglednici 3*. Pri razreševanju disciplinskih problemov pa se izkaže, da imajo svetovalni delavci pomembno vlogo in posvečajo temu tudi precejšen delež svojega časa. Interpretacija predpisov in sestavljanje urnika sta med nalogami in odgovornostmi šolskih svetovalnih delavcev na nizkem mestu, kar je tudi skladno s Programskimi smernicami (1999), v katerih ta delovna naloga ni posebej opredeljena.

Dodatna strokovna pomoč in delo z nadarjenimi učenci

V okviru delovnih nalog šolske svetovalne službe smo posebno pozornost namenili sklopom nalog, v katerih se delo šolske svetovalne službe vsakodnevno in neposredno povezuje z delom drugih strokovnih delavcev. To sta področji dodatna strokovna pomoč in delo z nadarjenimi učenci. Delo šolske svetovalne službe naj bi bilo usmerjeno k prožnemu prilagajanju šole tako splošnim kot posebnim potrebam učencev. Šolska svetovalna služba naj bi skrbelo za optimalen razvoj tako učencev s posebnimi potrebami kot tudi nadarjenih učencev. Pri obeh skupinah je v ospredju sestavljanje individualnega programa in koordinacija njegovega izvajanja (Programske smernice 1999).

V osnovnih šolah je izvajanje dodatne strokovne pomoči učencem s posebnimi potrebami v veliki meri naloga šolske svetovalne službe. Strokovno osebje, ki izvaja dodatno strokovno pomoč na vključenih šolah, je razvidno iz *preglednice 7*.

	Dodatna strokovna pomoč	Dodatna strokovna pomoč (za matematiko)	Dodatna strokovna pomoč (za naravoslovje)
Psiholog	22,7 %	4,0 %	2,7 %
Pedagog	40,0 %	13,3 %	9,6 %
Specialni pedagog oz. Defektolog	86,7 %	50,7 %	21,9 %
Socialni pedagog	24,0 %	5,3 %	2,7 %
Socialni delavec	10,7 %	1,3 %	1,4 %
Učitelj	74,7 %	90,7 %	80,8 %

Preglednica 7: Izvajanje dodatne strokovne pomoči

Opomba: V preglednici so prikazani odstotki šol, na katerih posamezno strokovno osebje izvaja dodatno strokovno pomoč. Posebej so prikazani še podatki za izvajanje dodatne strokovne pomoči za matematiko in naravoslovje.

Vidimo torej, da so šole kot najpogostejše izvajalce dodatne strokovne pomoči navedle specialne pedagoge oz. defektologe, ki jim sledijo učitelji in pedagogi. Od strokovnega osebja v šolski svetovalni službi so v izvajanje dodatne strokovne pomoči najmanj vključeni socialni delavci. Pri bolj specifični dodatni strokovni pomoči za področje naravoslovja in matematike prevladujejo učitelji posameznih predmetov, ki jim najbolj sledijo specialni pedagogi oz. defektologi.

Analizirali smo posamezne dejavnosti, ki jih v okviru dodatne strokovne pomoči izvaja šolska svetovalna služba. Te dejavnosti so prikazane v *preglednici 8*.

Dejavnost	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Poučevanje strategij učenja	49	2,71	,957
Ponavljjanje učne snovi, ki posameznemu učencu povzroča težave	46	3,15	1,12
Ponovno učenje manjkajoče snovi	45	2,51	1,14
Pomoč pri rednih domačih nalogah	46	1,85	1,07
Spremljanje učenca v razredu	42	1,88	1,09
Motiviranje učencev za učenje	48	2,96	1,27
Priprava na naslednjo uro pouka	45	1,87	1,10
Dogovarjanje z učiteljem	47	2,68	1,24

Preglednica 8: Razporejenost časa za dodatno strokovno pomoč

Opomb: Svetovalni delavci so odgovarjali, koliko pozornosti namenjajo posameznim dejavnostim dodatne strokovne pomoči. Povprečje je računano na lestvici 1 = nič ali skoraj nič; 2 = četrtno časa; 3 = polovico časa; 4 = tri četrtine časa; 5 = celoten čas

Šolski svetovalni delavci največ svojega časa za izvajanje dodatne strokovne pomoči namenjajo ponavljanju učne snovi, ki posameznemu učencu povzroča težave. Tej dejavnosti namenjajo v povprečju kar tri četrtine časa. Sledi motiviranje učencev za učenje, poučevanje strategij učenja, dogovarjanje z učiteljem in ponovno učenje manjkajoče snovi. Najmanj časa posvečajo spremljanju učenca v razredu, pripravi učenca na naslednjo uro pouka in pomoči pri rednih domačih nalogah.

Po 2. členu Pravilnika o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami (2006) naj bi dodatna strokovna pomoč obsegala dejavnosti za premagovanje primanjkljajev, ovir oz. motenj in pa učno pomoč. V 6. členu istega pravilnika (2006) je navedeno, da se v odločbi o usmeritvi na podlagi strokovnega mnenja komisije za usmerjanje določi razmerje ur dodatne strokovne pomoči, ki se nanaša na premagovanje primanjkljajev, ovir oz. motenj, in tiste dodatne strokovne pomoči, ki se nanaša na učno pomoč, določi pa se tudi izvajalce dodatne strokovne pomoči. Podatki, ki smo jih pridobili z anketnim vprašalnikom, torej niso v neskladju s podzakonskimi določbami. Vendarle bi pričakovali, da je pretežni delež izvajanja dodatne strokovne pomoči namenjen predvsem premagovanju primanjkljajev, ovir oz. motenj, saj le takšna kompenzacija podpira osebe s posebnimi potrebami pri soočanju z vsakodnevnimi situacijami in problemi, tudi tistimi, ki niso neposredno vezani na kurikularno znanje.

Nadarjeni učenci so deležni v skladu z zakonodajo in smernicami v osnovnih šolah v Sloveniji posebne obravnave. Podatki, pridobljeni na podlagi našega anketnega vprašalnika, kažejo, da kar 80 % šol nadarjene učence identificira in zanje oblikuje poseben program, 17,3 % šol jih samo identificira, 2,7 % šol pa nima posebne obravnave za nadarjene učence. V primerjavi s podatki raziskave, izpeljane leta 2004 (Vršnik Perše 2005, str. 254), je to spodbuden kazalnik. Takrat (2004) namreč kar 27,8 % šol ni obravnavalo nobenega posebej nadarjenega učenca. Šole, ki oblikujejo poseben program za nadarjene učence, smo nadalje vprašali o posameznih dejavnostih v teh programih. V *preglednici 9* so našteje vse dejavnosti, ki so jih šole navedle v okviru svojih programov za nadarjene učence.

Dejavnost	% šol, ki imajo dejavnost vključeno v program dela
Diferenciacija pouka	15,0
Individualna obravnava	17,5
Delavnice, krožki	69,8
Projekti, raziskovalno delo	42,9
Medšolsko sodelovanje	3,2
Priprave na tekmovanja	41,3
Športna tekmovanja	1,6
Dodatni pouk	34,9
Dodatne interesne dejavnosti	33,9
Delo za samopodobo in osebnostno rast	19,0
Dodatno šolsko delo	23,8

Preglednica 9: Dejavnosti v programih obravnave nadarjenih učencev

Opomba: Naštete dejavnosti so vse dejavnosti, ki so jih šole navedle v okviru svojih programov za obravnavo nadarjenih učencev.

Najpogostejše oblike dejavnosti, ki jih šolska svetovalna služba izvaja v programu za nadarjene učence, so izvajanje delavnic in raznih krožkov, dodatno projektno delo ter priprave na tekmovanja. Sledijo dodatni pouk, dodatno šolsko delo in dodatne interesne dejavnosti za nadarjene učence. Nekoliko manj se osredotočajo na samopodobo in osebnostno rast, individualno obravnavo in diferenciacijo pouka.

Sklepi

Na podlagi rezultatov velja najprej izpostaviti odnos med velikostjo šole in številom svetovalnih delavcev na šoli. Ker ta odnos po naših podatkih ni tako linearen, kot bi glede na zakonske določbe lahko pričakovali, je treba to področje še podrobneje raziskati. Tu imamo v mislih predvsem dejavnike, ki vplivajo na

zaposlovanje različnega števila šolskih svetovalnih delavcev. Podatki o kadrovski strukturi so primerljivi z drugimi podatki raziskav na tem področju. Predvsem pa je pomembno, da je vključenost različnega strokovnega osebja relativno enakomerna. To je še posebno izrazito predvsem zato, ker vsakdo od strokovnega osebja prispeva svoj strokovni del k uspešnemu delovanju šole. Bistvenega pomena je to predvsem na šolah, ki imajo zaposlenih več svetovalnih delavcev. Glede na specifične prispevke posameznih svetovalnih delavcev bi bilo zanimivo podrobneje pogledati tudi kazalnike, ki vplivajo na odločanje vodstvenega osebja za zaposlovanje posameznega strokovnega osebja.

Pri razporeditvi delovnih nalog ugotavljamo, da je velik del namenjen strokovnemu delu s starši in zunanji strokovnjaki, strokovnemu delu s samimi učenci pa je namenjen nekoliko manjši delež časa. Prav tako so visoko zastopane administrativne naloge, na problematičnost katerih opozarja tudi strokovna literatura. Šolska svetovalna služba je sicer v Sloveniji po Programskih smernicah in tudi glede na naše podatke relativno avtonomna, vendar pa je treba podrobneje raziskati še dodeljevanje delovnih nalog. Glede na to, kako različne skupine na šoli (svetovalni delavci, učitelji, vodstvo šole) različno razumejo delovne naloge šolske svetovalne službe, ki jih večkrat omenja literatura (Lambie in Williamson 2004), bi bilo smiselno podrobneje raziskati tovrstne razlike tudi v slovenskem šolskem prostoru.

Če podrobneje pogledamo, v katerih dejavnostih šolska svetovalna služba najbolj sodeluje, sta to delo z učenci s posebnimi potrebami in razreševanje disciplinskih težav. Sodelovanje v razreševanju disciplinskih problemov je lahko tudi posledica sodelovanja z učitelji, saj raziskava Resmana (1997) kaže, da se večina učiteljev obrača na svetovalne delavce ravno z disciplinskimi težavami.

Pod drobnogled smo vzeli tudi dve nalogi, dodatna strokovna pomoč in delo z nadarjenimi učenci. Pri dodatni strokovni pomoči ugotavljamo, da razporeditev dejavnosti ni v nasprotju z zakonodajo, bi si pa želeli, da bi bilo manj pozornosti namenjene ponavljanju učne snovi in več strokovni podpori v premagovanju primanjkljajev. Na področju dela z nadarjenimi učenci pa opažamo očiten pozitiven premik, saj velika večina šol le-te identificira in zanje oblikuje poseben program. Tu je viden znaten napredek od leta 2004 (Vršnik Perše 2005). Analiza programov dela z nadarjenimi učenci kaže velike razlike med šolami. Povzamemo lahko, da se velika večina šol ukvarja z načrtovanjem delavnic, projektov in pripravami na tekmovanja. Na nacionalni ravni bi bilo smiselno te programe kvalitativno ovrednotiti in oblikovati smernice ter programe, ki bi rabili kot primeri dobre prakse in olajšali delo šolskih svetovalnih služb ter ponudili bolj kakovostno izvajanje podpore nadarjenim učencem.

Glede na naše rezultate in vključenost šolske svetovalne službe v dejavnosti šole bi želeli poudariti, da bi organiziranost dela šolske svetovalne službe zunaj šol pravzaprav popolnoma ohromila sprotno reševanje težav na šoli. O takšni organiziranosti dela lahko govorimo le, če odmislimo velik delež funkcij in vlog, ki jih ima svetovalna služba v šoli. Zunanje organizirana svetovalna služba je lahko učinkovita le v segmentu, ko gre za raven mobilnih služb, ki izvajajo specifične »ambulantne« svetovalne dejavnosti, za katere zadostuje občasno vključevanje

strogo specializiranih strokovnjakov v življenje in delo šole (npr. mobilni specialni pedagogi, mobilni psihoterapevti). Ločevanje svetovalne službe in s tem tudi njene preventivne vloge iz šole pa bi po našem prepričanju oslabilo delovanje šole kot celote na vseh njenih področjih delovanja.

Literatura

- Bezić, T. (1999). Svetovalno delo za otroke in mladostnike – tuje izkušnje. V: Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah, str. 23–43. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Bezić, T. (1999). Zaposlovanje šolskih svetovalnih delavcev v Sloveniji – od začetkov do današnjih dni. V: Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah, str. 23–43. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Butler, S. K. in Constantine, M. G. (2005). Collective self – esteem and burnout in professional school counselors. *Professional School Counseling*, 9 (1), str. 55–62.
- Chata, C. C. in Loesch, L. C. (2007). Future school principals' views of the roles of professional school counselors. *Professional School Counseling*, 11(1), str. 35–41.
- Fitch, T. J. in Marshall, J. L. (2004). What counselors do in high achieving schools: a study on the role of the school counselor. *Professional School Counseling*, 7(3), str. 172–177.
- Japelj Pavešić B., Brečko B., Bezgovšek, H., Čuček, M., Krevh, A., Lipovec, A., Magajna, Z., Perat, Z. in Vidmar, M. (2005). Slovenija v raziskavi TIMSS 2003. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Kaplan, L. S. (1995). Principal versus counselors: resolving tensions from different practice models. *The School Counselor*, 42 (4), str. 261–267.
- Lambie, G. W. in Williamson, L. L. (2004). The challenge to change from guidance counseling to professional school counselling: a historical proposition. *Professional School Counseling*, 8(2), str. 124–131.
- Maslach, C. in Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2 (2), str. 99–113.
- O'Connor, P. J. (2002). Administrative support of counselling programs: defining it and measuring it. *Journal of College Admission*, 177 (2), str. 13–19.
- Pediček, F. (1972). Delovanje šolske svetovalne službe v osnovni šoli. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi v Ljubljani.
- Ponec, D. L. in Brock, B. L. (2000). Relationship among elementary school counselors and principals: a unique bond. *Professional School Counseling*, 4(3), str. 208–217.
- Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči. (2006). Uradni list RS, št. 25/2006, 60/2006, 8/2008.
- Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole (2005). Uradni list RS, št. 75/2005, 73/2006, 57/2007.
- Programske smernice za delo svetovalne službe (1999). Ministrstvo za šolstvo in šport, Nacionalna kurikularna komisija. Ljubljana, Strokovni svet RS za splošno izobraževanje.
- Resman, M. (1997). Oddelek, učitelj in svetovalni delavec. *Sodobna pedagogika*, 48(3–4), str. 121–136.

- Resman, M. (1998). Sodelovanje svetovalnega delavca pri uresničevanju razvojnega svetovanja v vrtcih. *Sodobna pedagogika*, 49 (2), str. 138–154.
- Spremljanje uresničevanje programskih smernic za svetovalno službo (2004). Zavod republike Slovenije za šolstvo. <http://us.geocities.com/drustvosds/Spremljava-SD0405.ppt>; 8. 4. 2008.
- Vršnik Perše, T. (2005). Integracija otrok s posebnimi potrebami: analiza sprememb zakonodaje vzgoje in izobraževanja in njeni učinki. Doktorska disertacija. Ljubljana, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

VRŠNIK, Tina, Ph.D.

THE ROLE OF THE SCHOOL COUNSELLING SERVICE IN SLOVENIAN ELEMENTARY SCHOOLS

Abstract: The main goal of this article is to present the role of the school counselling service in Slovenian elementary schools. It is based on the Programme Guidelines, which were presented in 1999, and on the theoretical and empirical basis of the relevant literature. More specifically, the article deals with the staffing problems of school counselling service, its tasks, responsibilities and the last but not the least important, its autonomy within schools. Conclusions are founded on the empirical data gained through a questionnaire, which had been applied to a representative sample of Slovenian elementary schools. The results show an equable dispersion of trained specialists within school counselling service in Slovenian elementary schools but a low interaction between school size and a number of school counsellors. According to the obtained data, administrative work, working with parents and working with external experts dominate among the working tasks. Furthermore, regarding the responsibility degree the school counselling services are substantially engaged in working with children with special needs and solving the discipline problems. However, the results also pinpoint deficiencies in the field of additional education support and a positive shift in the treatment of talented children. The article, besides its empirical value, represents the basis for additional research of complicated relations within schools, where school counselling service plays a key role.

Key words: school counselling service, working tasks, role of the school counselling service, elementary school.